

Kentsel Dönüşüm Sürecinin Tasarlanması: Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi*

Tolga ÜNLÜ

Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi'nin tartışılacağı bu çalışma, merkeze kentsel yapılı çevrenin biçimlendirilmesi sorununu almış ve bu sürecin nasıl yönetilmesi gerektiğini irdelemeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede, çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de kentsel yapılı çevredeki değişimin ve dönüşümün nasıl ele alındığı ve bu yaklaşımda ne tür sorunların ortaya çıktığı tartışılacak, ikinci bölümde bu yaklaşıma seçenek oluşturabilecek olan, kentsel çevredeki değişimin bir süreç olarak yönetilmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkarak üretilmiş olan Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi yöntem olarak anlatılacak ve sonuç bölümünde ise bu projenin Türkiye'deki planlama ve şehircilik uygulamalarına kazandırdıkları ve bir model olarak uygulanabilirliği ele alınacaktır.

1. Giriş

1950'li yıllarla birlikte hızlı nüfus artışı ile karşı karşıya kalan Türkiye kentlerinde, bu hızlı nüfus artışı, bir yandan sosyal dokuyu etkilerken, diğer yandan kentin fiziksel gelişmesini üçüncü boyuta taşımıştır. Bu eğilim, kentlerin genelini etkilemiş ve kentlerdeki dönüşüm temelde parsel sınırları içinde gerçekleşmiştir.

Bu sürecin sonunda kentlerde, bütüncül bir dönüşüm politikası oluşturulamamış ve dönüşüm tek tek parsellerde gerçekleştirilmiş ve kent bir yapı

yığını haline gelmiştir. Kişisel yararlar sağlama üzerine parsel ölçeğinde oluşturulan mikro-ittifaklarla ilerlemiş olan bu süreçte, yerel yönetimler kentlerin geleceğine yönelik vizyon geliştirmekten uzak kalmış, planlama süreçleri parsel üretmeye ve imar planları üzerinden ruhsat verme işlemine indirgenmiştir. Öte yandan, bütüncül bir yaklaşımın eksikliğinde kamusal kaynaklar verimsiz kullanılmış ve kent ekonomisi çoğunlukla inşaat faaliyetlerine dayandırılmıştır. Böylece, geçmişten günümüze kentler, bir süreklilik halini alan yık-yap süreçleri ile üretilir olmuştur.

Bu yık-yap süreci en somut olarak kentin morfolojisindeki değişimde izlenebilmektedir. Tek parseldeki parsel sahibi, meslek adamları ve yerel yönetimlerin oluşturduğu mikro-ittifaklarla gerçekleşen dönüşüm, genellikle çevresindeki yapılaşmanın özelliklerine uyumsuz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Daha sonraki aşamada bu oluşum parsel ölçeğinde gerçekleşecek diğer dönüşümler için örnek oluşturmaya başlamaktadır. Daha sonra gerçekleşen dönüşümler ise, parsel ölçeğinde daha önce başlamış olan dönüşüm sonucu oluşmuş olan yapıyla uyumlu hale getirmek adına yapılmaktadır. Kentsel mekanda dönüşümün bağlamı parsel ölçeğinde kalmakta, "parsele dayalı yapılaşma", dönüşümde yer alan aktörler tarafından da desteklenmektedir. Böylece, kentsel çevrenin özellikleri tümüyle değişmektedir ve yeni bir kentsel çevreye dönüşüm tamamlanmaktadır.

Şehir Plancısı,
Yrd. Doç. Dr.,
Mersin Üniversitesi Şehir ve
Bölge Planlama Bölümü

* Bu yazı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde düzenlenen 32. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nda sunulan "Kentte Dönüşümün Bir Süreç Olarak Tasarlanması: Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Örneği" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

Özellikle son birkaç yıldır bir kavram olarak Türkiye’de planlama ve mimarlık alanında yer edinmeye başlayan kentsel dönüşüm aşağıdan yukarıya tasarlandığı tüm kentlilerin katılımı ile formüle edildiği durumda kentlerdeki yapıyı çevrenin biçimlendirilmesi sürecinde niteliğin yükseltilmesi gibi önemli fırsatlar sunacak iken Türkiye’de merkezi yönetim tarafından tepeden inme biçimde işletilen bir süreçle toplumsal dinamikleri dışlamaktadır. Oysa kentsel dönüşüm rahatlıkla, Türkiye planlama anlayışı ve uygulamalarında hakim olan niceliksel anlayışa seçenek oluşturularak, kentin tasarlanmasını sağlayacak bir niteliksel anlayış geliştirilmesi için potansiyel araçlardan biri olabilir.

Türkiye planlama anlayışı ve uygulamalarında dikkat çeken önemli noktalardan biri de gerek parsel ölçeğinde gerekse kentsel dönüşüm örneklerinde görüldüğü gibi alan ölçeğinde gerçekleşen niceliksel üretimin, kentlerin tarihi merkezlerinin yapılaşma içinde sıkışmış bir şekilde kalmasına, yapılaşma baskısının sürekli hissedilmesine neden olduğudur. Bunun sonucunda, tek tek parsellerle, kentin tarihi merkezinden ve kimliğinden parçalar koparılabilmektedir. Özellikle tarihi kent merkezlerinde yaşanan bu sorunlar, kent bütünü karakterinin yanı sıra kentlerin tarihi kimliğinin ve karakterinin de zayıflamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, tarihi merkez bütüncül olarak ele alınmadığından ve bu alana yönelik yenilikçi stratejiler geliştirilmediğinden doku içinde kalan tekil yapıların değeri ortaya çıkamamakta ve doku içinde kaybolmaktadır.

Dolayısıyla bu alanlarda yaşanan söz konusu sorunları temel olarak üç başlık altında toplamak olanaklıdır. Ekonomik problemler kendini, alandaki ticari etkinliklerde canlılığın ve çeşitliliğin yitirilmesi olarak göstermekte, fiziksel problemler, kentsel mekanın çöküntüleşmeye başlamasıyla görünür hale gelmekte ve sosyal problemler, bu alanlarda yaşayanların toplumdan zamanla dışlanmasıyla kendini göstermektedir.

Bu yazıda, Tarsus Tarihi Kent Merkezi olarak adlandırılmış olan bölgede gerçekleştirilen “Tarsus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Tasarım Projesi”nin niceliksel anlayışa seçenek olarak üretmiş olduğu niteliksel anlayış ve bu anlayış çerçevesinde kentin dönüşümünün bir süreç olarak örgütlenmesi ortaya konmaya çalışılacak-

tır. Bu çerçevede, yazının ilerleyen bölümlerinde öncelikle Tarsus kenti ve kent içinde proje alanının konumuna değinilecek, daha sonra projenin geliştirilmesi süreci anlatılacak ve son bölümde ise projenin kazanımları üzerinde durulacaktır.

Bu kapsamda, çalışmanın temel bir dizi kabulleri bulunmaktadır.

- Geçmişten günümüze, “niceliksel yaklaşım”ın oluşturmuş olduğu “plana dayalı yapılaşma”, özellikle hızla dönüşüm gösteren kent merkezlerindeki niteliklerin azalmasına ve kentlerin birörnekleşmesine neden olmaktadır.

- Kentlerdeki niteliğin artırılması ve kendine özgü özelliklerin ortaya çıkarılması için “niteliksel yaklaşım”ın geliştirilmesi ve kent planlarının “tasarıma dayalı yaklaşım” çerçevesinde şekillendirilmesi gerekmektedir.

- “Tasarıma dayalı yaklaşım”la birlikte kentsel mekanda dönüşümün bir süreç olarak tasarlanması sağlanmalıdır.

- Bu süreçte mümkün olan en geniş katılımın sağlanması, sürecin yönetimini toplumsallaştıracak ve benimsenmesini kolaylaştıracaktır.

Bu kabullerle birlikte çalışmanın merkezinde, çalışmayı yönlendiren sorular şunlardır:

- “Niceliksel yaklaşım” ve onunla birlikte “plana dayalı yapılaşma”nın kentsel çevreyi biçimlendirmedeki eksiklikleri nelerdir?

- Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi, niceliksel yaklaşıma seçenek oluşturabilecek bir yaklaşım geliştirebilmiş midir ve bu yaklaşım Türkiye planlama sistemi içinde nasıl kullanılabilir?

2. Kentte dönüşümün bir süreç olarak tasarlanması: Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’deki pek çok kentte karşılaşılan hızlı ve düzensiz kentsel gelişme sonucunda, kentsel yapıyı alanların üretilmesinde, farklılıkların ortaya çıkarılmasından çok, birörnekleşen yapıların hızlı bir şekilde inşası ön plandadır. Bu süreçten en fazla etkilenen alanlar ise kent merkezleri olmuştur. Çünkü kent merkezleri, kentin yönetici işlevlerinin ve ticari etkinliklerin yer aldığı cazibe odağı olmuştur. Ancak sanayileşme öncesinin “geleneksel mer-

kezi", dönüşümle birlikte yerini "modern merkez"e bırakmış, zaman içinde, eski kent dokusuyla bütünleşmiş olan geleneksel merkez ise üzerinde yaratılan baskı sonucu, sahip olduğu kendine özgü dokuyu korumakta zorlanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda, bir kentin tarihsel ve kültürel değerleri ve onun yerelliğiyle bütünleşmiş olan kimi işlevler kent merkezinden uzaklaşmış ya da çoğu zaman tamamıyla yok olmuştur.

Geleneksel merkezler, hanlar ve çarşılar bölgesinde yerleşmiş, zanaat türü üretim faaliyetlerinin, perakende ve toptan ticaretin yer aldığı alanlardır. Bu alanlarda, geleneksel üretim tarzlarına paralel olarak, nalbantlar, saraçlar, ayakkabıcılar, demirciler, bakırcılar, marangozlar vb. iş kolları önemli yer tutar. Bu alanlar, kentin tarihi örüntüsü içindeki konut dokusundan kısmen farklılaşmıştır, ancak onların organik uzantılarıdır.

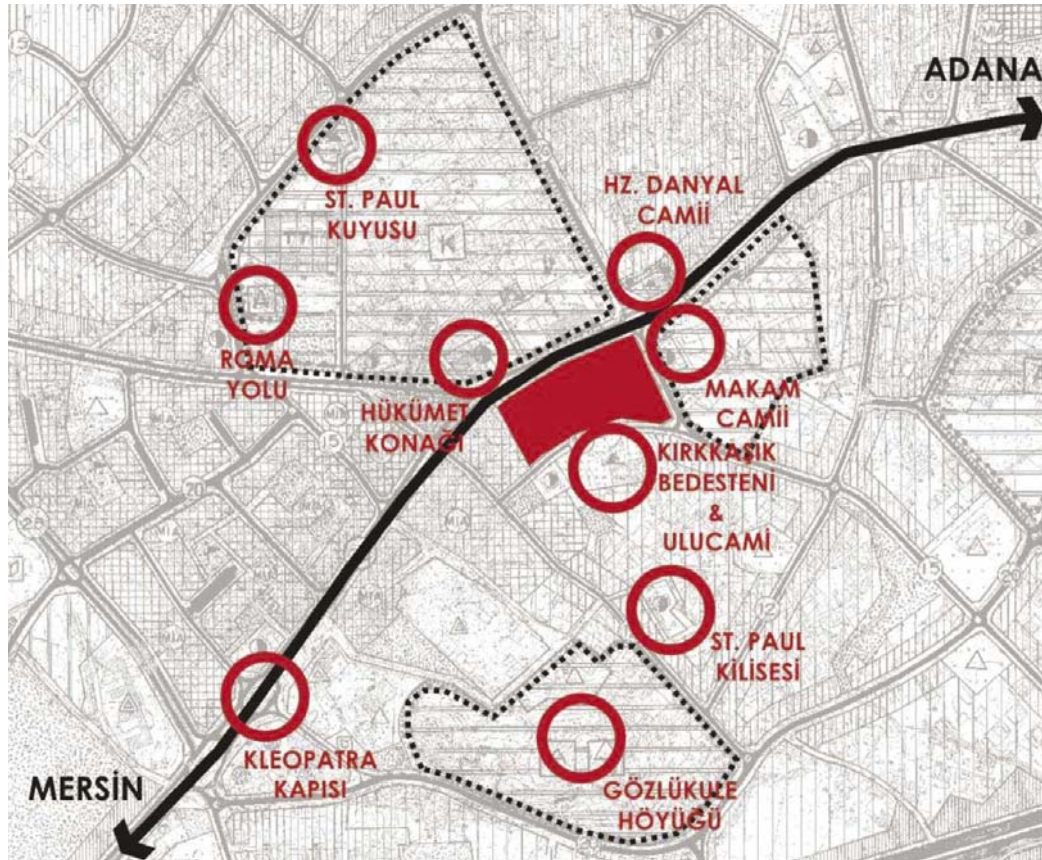
Modern merkez ise bir yönetim merkezidir. Burada, kentin mekansal yapısına hükümet konağı, belediye binası, demiryolu istasyon binası ve adliye binası gibi yeni öğeler eklenmeye başlar.

Bu dönüşüm, devletin yönetim biçimlerinin de bir ifadesi olmuştur ve modernleşme sürecindeki pek çok kentte yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise kentlerin merkezinde geleneksel ve modern merkezin birlikte yer aldığı ikili yapı oluşmuştur (Osmay, 1998).

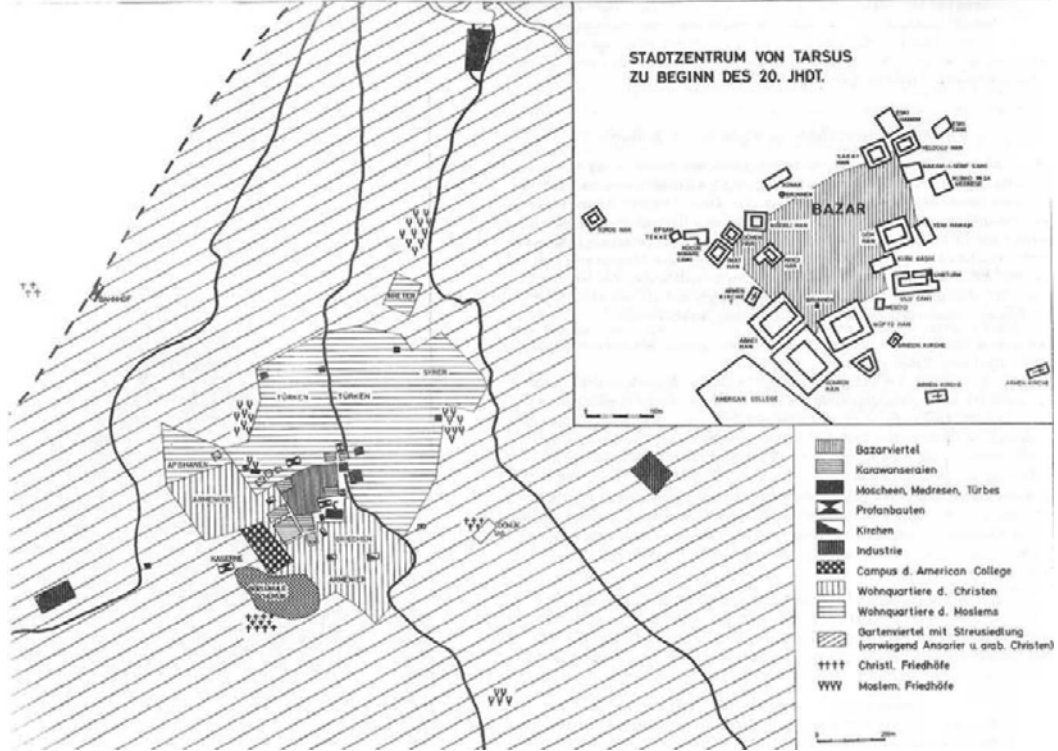
Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi'nde (TTM) de günümüzde yaşanmakta olan sorunların temelinde, söz konusu ikili yapıdan kaynaklanan gelişmelerin yer aldığı görülmektedir. Zira Tarsus TTM'nde geleneksel merkez özellikleri gösteren alan, çevresinde modern merkez olarak gelişen kullanımların baskısı altındadır. Bu baskı sonucunda, Tarsus TTM kendine özgü niteliklerini kaybederek kent içinde bir çöküntü bölgesi olma eğilimine girmiştir.

2.1. Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi'nin kent içindeki konumu

Tarsus, antik dönemden günümüze süreklilik göstermiş bir yerleşimdir. Modern Tarsus'un güneyinde yer alan Gözlükule Höyüğü'nde

Şekil 1: Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi'nin kent içindeki konumu

Şekil 2: “Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi”nin on dokuzuncu yüzyıl başında kent içindeki konumu ve kullanımlar (Rother, 118).

yapılan kazılar, yerleşimin Neolitik Çağ’a dek uzandığını ortaya koymuştur. Kent, on dokuzuncu yüzyıla kadar Akdeniz’e kıyısı olmamakla birlikte güneyindeki Rhegma Gölü sayesinde bir liman kenti gibi işlev görmüş, bu döneme dek bölgedeki merkezi konumunu ve önemini korumuş, on dokuzuncu yüzyıl sonunda, Mersin’in bir liman ve ticaret kenti olarak ön plana çıkmasıyla merkezi özelliğini yitirmeye başlamıştır. Ancak bugün, geçmişte taşıdığı merkezilik işlevini barındırmasa da Tarsus, antik çağlara uzanan geçmişinin izlerini taşımakta ve bu anlamda gerek kültürel ve gerekse mekansal olarak bu uzun geçmişin zenginliğini yansıtmaktadır.

“Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi”, Tarsus kentinin merkezi iş alanında, geleneksel ticaretin ve zanaatın sürdürüldüğü tarihi ticaret merkezi niteliği gösteren bir kentsel alandır. Alan, geçmişten günümüze dek sürdürdüğü geleneksel ticaret işlevinin yansıması olarak, ürettiği doku ile kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Söz konusu kentsel doku, kuzeyindeki Roma Yolu ve Saint Paul Kuyusu, güneyinde Saint Paul Kilisesi ve Gözlükule Höyüğü, batısında Cleopatra Kapısı ve

doğusunda Hz. Danyal Cami, Makam Cami gibi kentin tarihi kimliğini vurgulayan odaklar ile çevrelenmiş bir konumda yer almaktadır (Şekil 1).

Alan, kuzeyindeki ve doğusundaki geleneksel konut dokusu, çevresindeki cami, bedesten ve hamam gibi dönemin kentsel merkez kullanımlarını simgeleyen yapılarla ve oluşturmuş olduğu kentsel doku ile Osmanlı dönemi kent merkezi özelliklerini günümüze taşımış bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan, kentin kuzey ve güneyindeki tarihi dokunun sürekliliğini sağlayan oldukça merkezi bir noktada bulunmaktadır. Bölge kent içindeki bu merkezi konumunu ve önemini geçmiş dönemler boyunca korumuştur. On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başındaki Çukurova Bölgesi’ni araştırmış olan Rother (1971), bu çalışmada “Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi” olarak adlandırılan bölgenin Osmanlı dokusu özelliklerini koruduğunu belirtmektedir (Şekil 2). Rother, 1960’lı yıllarda da bölgenin fiziksel dokusunda önemli değişiklikler olmadığını ve ticaretin genellikle geleneksel ve yöresel özellikler gösterdiğini ifade etmektedir (Şekil 3).

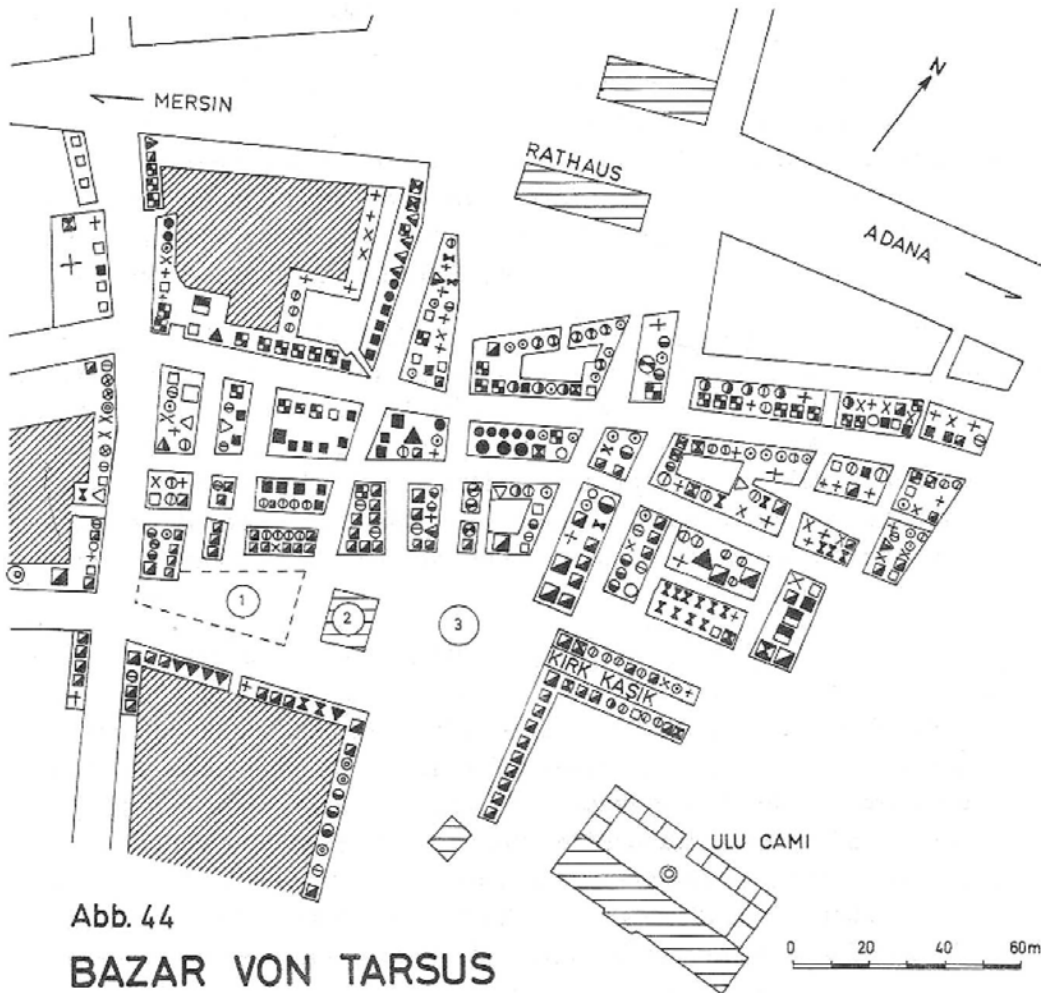
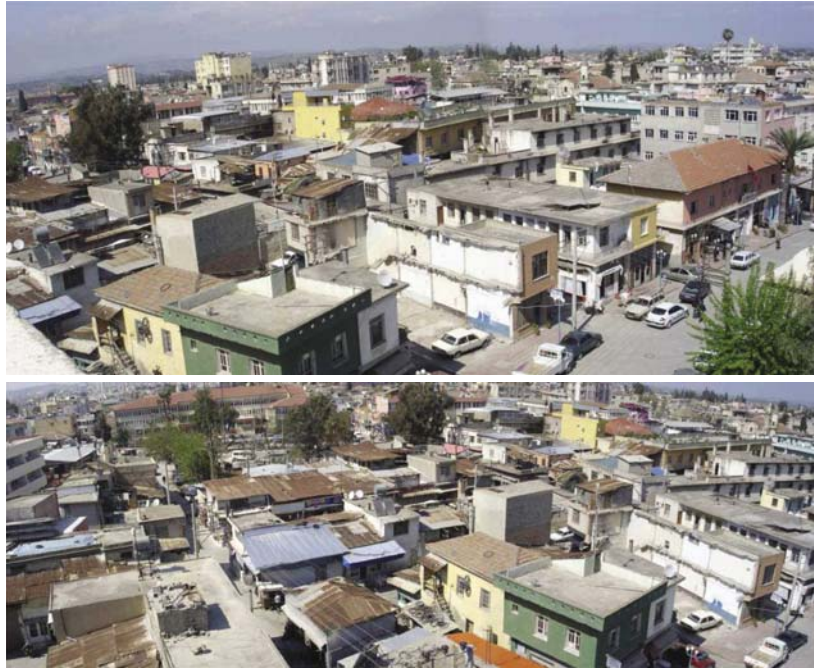

Abb. 44

BAZAR VON TARSUS

Şekil 3: 1960'lı yıllarda "Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi"nin arazi kullanım durumu (Rother, 234)

Günümüzde ise bölgenin fiziki özellikleri göz önünde bulundurulduğunda alan, bina yükseklikleri, parsel büyüklükleri ve sokak genişlikleri ile insan ölçeğinde ve yakın çevresindeki tarihi dokuyla uyum içerisinde bir ticaret alanıdır. Ancak, kentte yaşanan gelişmeler, alanın kendine özgü niteliklerinin ve genel karakterinin bozulmasına, yapıların bakımsızlığı, tarihsel değerlerin yeterince korunmaması nedeniyle dokunun okunurluğunun ve canlılığının yitirilmesine yol açmıştır. Bugünkü haliyle Tarsus kenti için tarihsel, kültürel, fiziksel ve işlevsel anlamda önemli bir yeri olan proje alanı, kent içindeki özgün niteliğini kaybederek bir çöküntü bölgesi olma eğilimi göstermektedir (Şekil 4).

Şekil 4: "Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi"nin günümüzdeki durumu

2.2. Yöntem

Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi'nde, parsel ölçeğinde, alanın özelliklerine uyum göstermeyen gelişmeler olduğu görülmektedir. Bu durum, alan genelinde, karakteristik yapılar üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı, alandaki nitelikli, tarihi özellik gösteren ve alanın fiziksel özellikleri ile uyumlu yapıların tek tek yıkılıp yerine yeni ve uyumsuz yapıların yapılması ile gerçekleşebilecek bir süreçte işaret etmektedir.

Bu noktadan hareketle, Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi, alanın dönüşümünü tekil parseller üzerinden değil, alanın bütünü üzerinden tanımlamayı esas almıştır. Proje ile tek parsel ölçeğinde kadar inen müdahale önerileri geliştirilmiş olmakla birlikte bu parseller bir bütün içinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla proje ile alandaki dönüşüm problemi tekil ürünler üretmek olarak değil bir sürecin bütüncül bir şekilde tasarlanması olarak ele alınmıştır.

Sonuç ürünün doğrudan tasarımı ile sonuç ürüne ulaşacak sürecin tasarımı olarak iki farklı ucta kavramsallaştırılabilecek bu durum, özellikle kentsel tasarım yazınında son dönemdeki tartışmalarda yer almaktadır. Örneğin Günay (1999) bu durumu ürün tasarımı-süreç tasarımı ikiliği ile tanımlamaktadır. Bu ikilikten yola çıkarak Günay, kentsel tasarımın birden fazla mülkiyeti kapsayan alanlarda ve birden fazla mülk sahibinin farklı çıkarları, öncelikleri ve beğenilerinin bulunduğu

ortamda gerçekleştirilen tasarım olduğunu vurgulamaktadır. Aksi durumun tek mülkiyet ve tek mülk sahibinin olduğu durumun mimari tasarım olacağını, bunun ise ürün tasarımıyla beraberinde getireceğini belirtmektedir. Farklılıkların bir arada bulunduğu bir ortamda ise farklı önceliklerin bir arada göz önünde bulundurulabileceği bir sürecin tasarlanması gerekmektedir. Bu anlamda, kentsel tasarımın sürekli olarak kentsel çevredeki değişim ve dönüşüme rehberlik edebilecek bir süreç tasarlanması sağlanmalıdır.

Kentsel tasarım yazınında, kentsel tasarımın, kentsel yapıyı çevrenin biçimlendirilmesi ile ilgili olduğu, bunun ise bir süreç olarak tasarlanması gerektiği pek çok çalışmada (Shirvani, 1985; Barnett, 1982; Moughtin vd., 2004; Lang, 2006; Hall, 1996) belirtilmiştir. Ünlü (2006 ve 2007) de kentsel çevredeki değişimin yönetilmesi ve bir süreç olarak tasarlanması yönünde çeşitli önermelerde bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında da kentsel tasarım, yapıyı çevrenin biçimlendirilmesi sürecini yönlendiren ve bu süreçte rehberlik eden bir alan olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede, Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi'nde gerçekleştirilen proje ile, geçmişten günümüze kadar sorunlu bir şekilde sürdürülen değişim ve dönüşüm bir süreç olarak tasarlanmıştır. Bu sürecin temel aşamaları, "vizyon, amaç ve hedeflerin belirlenmesi", "alan araştırmaları", "ilişkisel bağlam ve karakter bölgelerinin belirlenmesi" ve "temel ilke ve esaslar" olarak ele alınmıştır.

Şekil 5: Proje geliştirme sürecinde, yöntem olarak alandaki kullanıcıların projeye etkin katılımı sağlanmaya çalışılmış ve bu doğrultuda sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır.

2.2.1. Vizyon, amaç ve hedefler

“Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi”nin vizyonu Tarsus’un antik dönemden bu yana taşıdığı tarihi öneminin vurgulanması ve Tarsus’un tarihi kent kimliğinin güçlendirilmesidir. Bu vizyon doğrultusuna, kentin tarihi kimliğinin güçlendirilmesi için proje alanında, tarihi ve ticari yapı ve kentsel öğelerin yenilenerek sürekliliğinin sağlanması ve kullanılabilirliğinin artırılması ile bir cazibe odağı olması, ayrıca, alanın, kullanılarak yaşatılması ve kendine özgü niteliklerinin sürdürülmesi hedeflenmektedir. Projenin amacı ise temel olarak, yukarıda konumu ve bugünkü durumu tanımlanan proje alanının, sağlıklılaştırılması ve canlandırılması, dokunun okunurluğunun ve değerinin artırılması, alanın tarihi ticari kimliğinin sürdürülmesi için çevresindeki tarihi doku ile ilişkisinin güçlendirilmesidir.

2.2.2. Alan araştırmaları

Projenin ikinci aşamasını “alan araştırmaları” oluşturmaktadır. Bu araştırmalar sırasında, alandaki mülkiyet yapısı, kentsel peyzaj, açık alan kullanımı, boşluk-doluluk oranı, yapıların fiziksel durumu, koruma politikaları, erişilebilirlik ve arazi kullanımı konularında tespit çalışmaları yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda, alandaki yapıların çevresiyle kurduğu ilişki yönünden insan ölçeğinde uyumlu bir yapılaşmanın gerçekleştiği, ancak yapıların yoğunlukla fiziksel açıdan bozulduğu, çeşitli müdahalelerle niteliklerini kaybettiği ortaya çıkmıştır. Diğer yandan alandaki temel kullanım olan ticaret, yoğunlukla ‘zanaata dayalı geleneksel ticaret’, ‘zanaata dayalı yöresel ticaret’, ‘yöresel gıda’ gibi yere özgü ticari kullanımlara ayrılmaktadır. Diğer bir deyişle, alanın fiziksel özellikleri kadar işlevsel özellikleri de kendine özgü bir doku oluşturmaktadır.

“Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi”, temel olarak proje alanının kimliğini güçlendirmeyi, alanın fiziksel dokusunu sağlıklılaştırmayı ve alanın değerini artırmayı amaçlamakla beraber, bu sürecin alandaki kullanıcılarla birlikte yürütülmesini hedeflemektedir. Türkiye ve dünyadaki pek çok benzer sağlıklılaştırma projesinde sıklıkla görülen durum, alanın değer kazanmasının ardından alan kullanıcılarının, alanı terk etmesi ve alanın kendine özgü niteliklerinden biri olan sosyal dokusunu kaybetmesidir. Projede

ise alanın kullanıcılarının oluşturduğu sosyal doku, fiziksel dokunun ayrılmaz bir parçası olarak görülmekte ve proje geliştirme ile proje uygulama süreçlerinde kullanıcıların etkin katılımının sağlanmasının gerekliliği temel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, projede öncelikle alan genelinde tespitler yapılmış, sorun ve olanaklar belirlenmiş, alan kullanıcılarına anketler uygulanmış ve sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır (Şekil 5).

2.2.3. Karakter bölgelerinin belirlenmesi

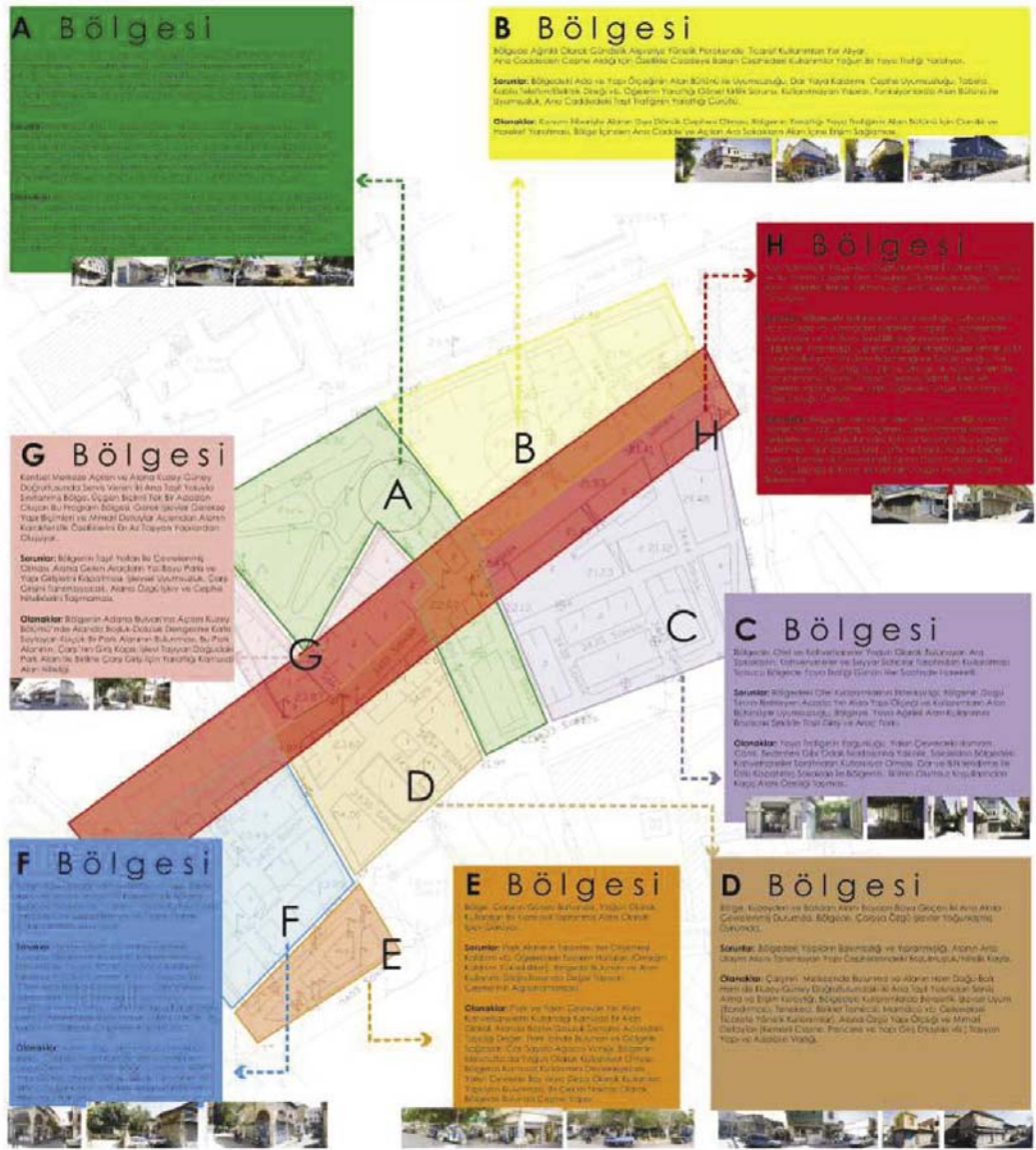
Tespit çalışmaları sonrasında elde edilen bilgiler doğrultusunda tüm alan ölçeğinde bir değerlendirme yapılmış ve bu değerlendirme sonucunda alan içinde karakter olarak farklı özellikler gösteren alt-bölgeler olduğu görülmüştür. A, B, C, D, E, F, G, H bölgeleri olarak adlandırılan bu bölgeler kendi içinde bütünlük gösteren diğer bölgelerle birlikte çalışan ancak kendine özgü iç işleyişi olan bölgelerdir. Mevcut durum ve sorun-olanaklara ilişkin tespitlerin ardından yapılan analizler sonrasında, alanda beliren bu bölgeler karakter bölgeleri olarak tanımlanmıştır ve birer program alanı olarak sınırları oluşturulmuştur.

Karakter bölgeleri, alan genelinde tanımlanacak ilkeler, esaslar ve müdahaleler ile parsel ölçeğinde tanımlanacak müdahaleler arasında bir geçiş alanı oluşturmuş, sürecin yönlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Farklılık gösteren tüm karakter bölgelerinde farklı ilke ve esaslar belirlenmiştir. Oluşturulan karakter bölgelerinin alan içindeki konumları Şekil 6’da görülmektedir.

2.2.4. Temel ilkelerin belirlenmesi

Tespit, analiz ve karakter alanlarının belirlenmesinin ardından, alan geneline ilişkin temel tasarım yaklaşımı ve ilkeler belirlenmiştir. Bu genel yaklaşım ve ilkeler, bir alt ölçekte, tanımlanan program alanları için detaylandırılmıştır. Ardından, sokak, ada, cephe, yapı, ölçeğindeki yaklaşım, ilke ve kararları tanımlanmıştır. Söz konusu yaklaşım, ilke, kararlar ve yapılaşmaya ilişkin esaslar hazırlanan “yapılaşma rehberi”nde detaylı olarak açıklanmıştır.

Projenin vizyonu, hedefi ve amaçları ile yöntemi doğrultusunda proje geliştirme sürecinde Tarsus TTM’nin kente yeniden kazandırılması için ilkeler ve esaslar belirlenmiştir. Buna göre, proje kapsamında üretilen genel ilkeler;

Şekil 6: Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi içinde "Karakter Bölgeleri".

- "Alanın Karakterinin Güçlendirilmesi" (kent bütünü içinde farklılaşması, kendine özgü karakterinin ve tarihi kimliğinin algılanması),
- "Alanın Çevresiyle İlişkisinin Kurulması" (kentin tarihi kimliğini oluşturan diğer odaklarla ilişkisinin kurgulanması ve bağlantılarının güçlendirilmesi),
- "Alanın Erişilebilirliğinin Güçlendirilmesi" (erişilebilirliğinin güçlendirilerek kullanım yoğunluğunun artırılması),
- "Alanın Kendi İçinde Mekansal Sürekliliğinin Sağlanması" (tanımsız alanların sürekliliği sağlayacak şekilde kente yeniden kazandırılması),

- "Alanda Kullanım Çeşitliliğinin Sağlanması" (kullanımlarda çeşitliliğin sağlanması ve alanın canlandırılması) ve
- "Süreçte Kullanıcı Katılımının Sağlanması" (gerçekçi ve somut sonuçlar oluşturabilmesi ve uygulanabilmesi için, tasarım sürecinden uygulamanın tamamlanmasına dek kullanıcı katılımı) olarak tanımlanmıştır.

Bu ilkeler çerçevesinde proje alanı, çevresinden bağımsız bir alan olarak ele alınmamış, aksine proje alanının, çevresindeki tarihsel ve kültürel değerlerin oluşturduğu bütünün parçası olarak anlam ve değer kazandığı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda,

Şekil 8: “Karakter Bölgesi A” için ilkelerin, esasların ve müdahale biçimlerinin görselleştirildiği pafta.

Şekil 9: Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi içinde belirlenmiş olan öncelikli alt-proje alanlarından “Kemer Kapi Promenadı” ve “Konak Meydanı” projeleri.

ayrıştırılmıştır. İlke ve esaslar ile müdahale biçimlerinin her karakter bölgesi için belirlenmesinin ardından, ilkelerin, esasların ve müdahale biçimlerinin gösterildiği paftalar her bölge için özel olarak üretilmiştir (Şekil 8).

Bu sürecin sonunda ise alan içinde öncelikli olan beş adet alt-proje alanı belirlenmiştir. Böylece, alanının tümüne aynı anda müdahale etmek yerine bir etaplama doğrultusunda öncelikle alt-proje alanlarındaki müdahaleler hayata geçirilecek ve ardından diğer bölgelere geçilecektir. Alt-proje alanları, proje alanının dışı açılan ve kamusal olarak en fazla kullanılan alanlarında seçilmiştir. Böylece, etaplama doğrultusunda alt-proje alanları hayata geçerken alandaki müdahaleler ve sürece dayalı dönüşüm kamusal olarak daha görünür hale gelecektir (Şekil 9).

3. Sonuç

Bu çalışmanın başında belirtildiği gibi çalışmayı yönlendiren ve Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi ile ilgili olan iki temel soru bulunmaktadır:

- “Niceliksel yaklaşım” ve onunla birlikte “planlama dayalı yapılaşma”nın kentsel çevreyi biçimlendirmedeki eksiklikleri nelerdir?
- Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi, niceliksel yaklaşıma seçenek oluşturabilecek bir yaklaşım geliştirebilmiş midir ve bu yaklaşım Türkiye planlama sistemi içinde nasıl kullanılabilir?

Niceliksel yaklaşımın temel eksikleri giriş bölümünde kısa bir şekilde ifade edilmiştir. Tektipleştirilmeye, aynılaştırmaya, ayrıntılı denetime ve yukarıdan aşağıya katı bir kademelenmeye dayalı niceliksel anlayış kentsel yapılı çevrenin oluşumunda farklı bağlamların oluşmasına, yerin kendine özgü özelliklerinin ortaya çıkmasına ve yerleşimlerin karakterinin güçlenmesine olanak sağlamamakta, kentlerin giderek birbirine benzetmesine, diğer bir deyişle aynılaşmış mekansal bağlamların oluşmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşım kentsel yapılı çevredeki biçimlenmeyi bağlamdan bağımsız bir biçimde ele almakta ve bu süreci salt yasal kurallarla yönlendirilebilecek teknik bir iş olarak görmektedir. Bu yaklaşım, gerek İmar Yasası ile olsun gerek diğer konu-temelli kanunlarla olsun kentsel çevrenin

üretilmesi ve biçimlendirilmesini yönlendiren ve denetleyen araçlar olarak üretilen imar planlarında izlenebilmektedir. Yüksek düzeyde kesinliğe dayanan, ulusal düzeyde aynılık getiren düzenleyici bir sistemin ürünü olan imar planları, kentsel çevrenin biçimlendirilmesi sürecini katı ve kesin ifadeli bir şekilde yönlendirmektedir.

Bu üretim sürecinde, imar planlarının temel denetim nesnesi parsel olmaktadır. Tek parsel, -niceliksel olarak denetlenebilirliği yüksek olduğundan- hem planlama sürecinde hem de plan uygulama sürecinde üretilmesi gereken temel birim haline gelmektedir. Böylece, imar planlarında, çoğunlukla, niceliksel ölçütlere dayalı yapılanma koşulları öngörülmektedir. Yapı alanının, yapı yüksekliğinin, çekme mesafelerinin denetlendiği bu çerçevenin sınırlarını ise tek tek parseller oluşturmaktadır. Bu anlayış, yapıların çevresiyle ilişkileri üzerinde durmazken kentsel mekân oluşturmaktan da uzak kalmaktadır.

Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi’nin kendine özgü fiziksel ve sosyal dokusunun güçlendirilmesi ve alanın kente yeniden kazandırılması, Tarsus’un tarihsel ve kültürel değerleri ile birlikte bir süreklilik kazanması amacıyla üretilmiş olan “Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi”, bir yandan bütüncül bir şekilde alandaki sorunların tespitini yapmış ve bu sorunların çözümüne yönelik ilke ve esasları belirlemişken, diğer yandan, tekil yapılar ölçeğinde fiziksel müdahale biçimlerini geliştirmiştir. Dolayısıyla, bir yandan yukarıdan aşağıya doğru bir gelişme bulunmaktayken, diğer yandan proje sürecini aşağıdan yukarıya doğru besleyen bir süreç birlikte geliştirilmiştir. Bu süreçte kentsel mekanın nitelik kazanması, kentsel mekanda kapalılık ve süreklilik, kamusal alanda nitelik, hareket kolaylığı ve erişilebilirlik, okunabilirlik, adaptasyon ve çeşitlilik gibi ilkeler proje geliştirme sürecinde göz önünde bulundurulmuş ve bu ilkeler alanın kendine özgü özellikleri ile birlikte irdelenerek alana yönelik ilkeler ve esaslar belirlenmiştir.

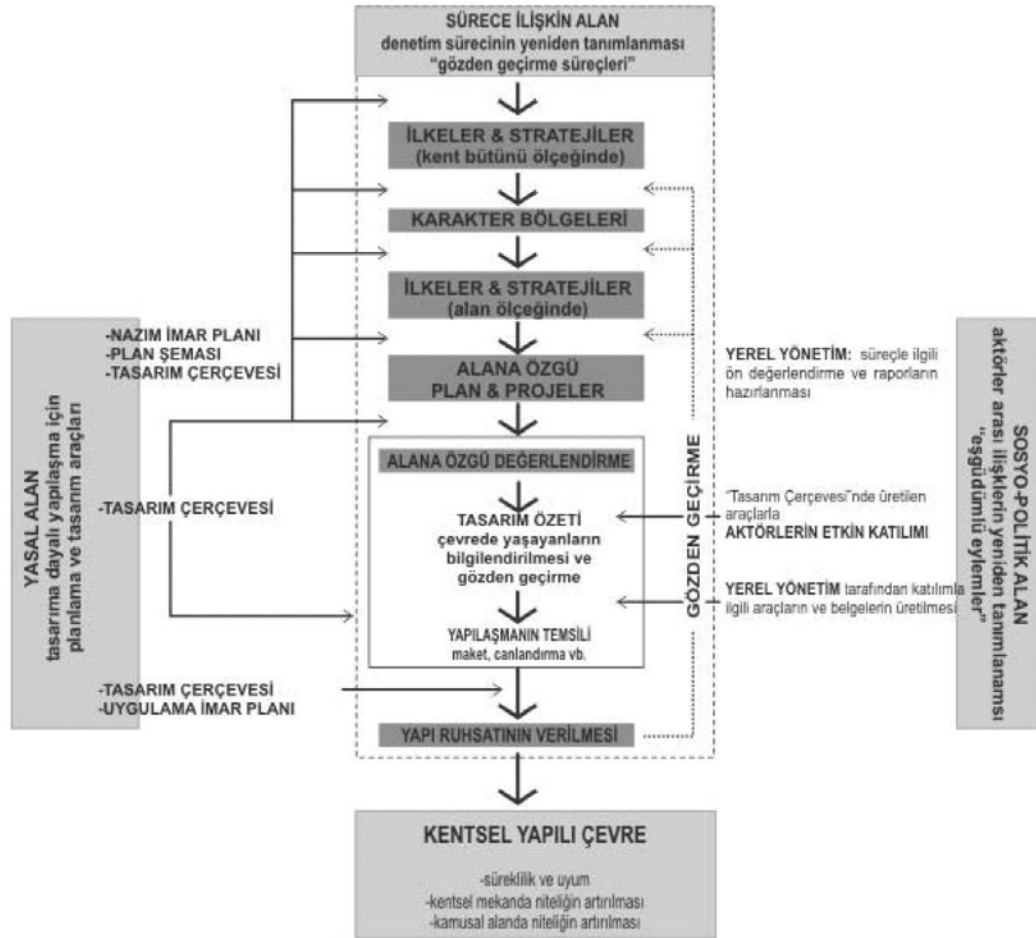
Yukarıda ayrıntılı bir şekilde anlatılan bu süreç bir bütün olarak “yapılaşma rehberi” adı altında somutlanmış, bu rehber Tarsus Belediye Meclis tarafından kabul edilmiş ve plan notu olarak da imar planlarına işlenmiştir. Böylece, Türkiye’de üretilen standart imar planlarına seçenek oluşturacak bir çerçeve üretilmiştir ve imar planlarında

üretilecek plan dili, yapılaşmanın temel olarak yapılaşma rehberi tarafından yönlendirilmesini sağlamıştır. bu çerçevede, batı dünyasında sıklıkla kullanılan kentsel tasarım rehberi ya da tasarım rehberi (urban design guideline, design guide vb.) olarak adlandırılan planlama ve tasarım aracı plan notu aracılığıyla kullanılmaya başlanmıştır.

“Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi”nin sunmuş olduğu yeniliklerden biri, yapılaşma rehberinin oluşturulması ve bu rehber aracılığıyla yapılaşmanın bir sürece bağlı biçimde yönlendirilmesidir. Projenin sunmuş olduğu ikinci yenilik ise nazım imar planı ile uygulama imar planı arasında bir geçiş alanı tanımlayarak bu alanda karakter bölgelerinin, tasarım ilke ve esasları ile yapılaşma rehberinin üretilmiş olmasıdır. Bu alan Ünlü (2007) tarafından “tasarım çerçevesi” olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçeve, imar planlarının yanında, mekansal nitelikleri ortaya çıkaracak ve güçlendirecek, kentsel mekanın

biçimlenmesine kılavuzluk edecek yapılaşma rehberleri gibi yeni araçların üretilmesini, kent bütünü ile karakter alanları arasında bütünlüğü ve eşgüdümü, bu çerçevede strateji, ilke ve esasların üretilmesini sağlamaktadır. Bu durumda, imar planlama sisteminde nazım imar planı olarak adlandırılan kent bütünü planları, mevcut durumda olduğu gibi niceliksel yaklaşım göstermek yerine kentin tümünün ve karakter bölgelerinin kimliğini güçlendirecek stratejilerin geliştirileceği belgeler olacaktır. Böylece, yapılaşmanın yönlendirilmesine yönelik temel araçlar, karakter alanlarının üretilmesi sürecinde ortaya konacak olan “tasarım çerçevesi”nde tanımlanacaktır.

“Tasarım çerçevesi” uygulamanın omurgası ve kentsel mekandaki değişimin yönetilmesini sağlayan araç haline gelecektir. Uygulama imar planları ise nazım planlarda ve tasarım çerçevesinde belirlenen strateji, ilke ve ölçütler doğrultusunda üretilecek ve sadece yapı ruhsatı

Şekil 10: “Plana dayalı yapılaşma”ya seçenek olarak geliştirilen “tasarıma dayalı yapılaşmanın şeması

verilmesi süreçlerinde yasal bir dayanak olarak yer alacaktır. Diğer bir anlatımla, kentin bütününi kapsayan uygulama imar planları üretilmeyecek, karakter alanlarında gelişme gerçekleşeceği zaman, “tasarım çerçevesi”nde belirlenen ilkeler ve ölçütler doğrultusunda uygulama imar planları hazırlanacaktır. Böylece, “planlamaya dayalı yapılaşma”nın alternatifi olarak “tasarıma dayalı yapılaşma” gerçekleştirilebilecektir (Şekil 10).

Diğer yandan, proje ile dönüşüm süreçlerinde sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri olan, alanın değer kazanmasının ardından alan kullanıcılarının, alanı terk etmesi ve alanın kendine özgü niteliklerinden biri olan sosyal dokusunu kaybetmesi sorunun önüne geçilmeye çalışılmıştır. “Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi” alanı, kullanıcılarının oluşturduğu sosyal dokuyu, fiziksel dokunun ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmiş ve proje geliştirme ile proje uygulama süreçlerinde kullanıcıların etkin katılımının sağlanmasını temel bir ilke olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla projede, alanın kendine özgü dokusunun korunması ve kullanıcıları ile birlikte yaşatılması da temel ilkelerden biri olmuştur.

Sonuç olarak, “Tarsus Tarihi Ticaret Merkezi Kentsel Tasarım Projesi”, kentsel yapılı çevrenin değişimi ve dönüşümünün yönetilmesi açısından, Türkiye planlama sisteminde kullanılması olanaklı, alanların tektipleştirilmesine değil kendine özgü niteliklerinin ortaya çıkarılmasına yönelik yeni araçlar ve yeni bir çerçeve sunmuştur. Bu yönüyle proje, “niceliksel yaklaşım” ve “plana dayalı yapılaşma”nın karşısına “niteliksel yaklaşım” ve “tasarıma dayalı yapılaşma” ile önemli bir seçenek sunmuştur.

Kaynaklar

ALTABAN, Ö. (1998); “Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi” in Sey Y. (ed.), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı, İstanbul.

ALTABAN, Ö. (1985); “İmar Yasa Tasarısı Üzerine Görüşler”, Mimarlık, 16-19.

BADEMLİ, R. (2002); “Plan uygulamaları” in MİMARLAR ODASI GENEL MERKEZİ (2002); İmar Hukukunda Toplum ve Mimarlık, Mimarlar Odası, İstanbul.

BARNETT, J. (1982). An Introduction to Urban Design. New York: Harper & Row.

ÇEÇENER, H. B. (2002); İmar Hukuku ve Kentleşme Sürecindeki Olumsuzluklar, İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, Özdi Basımevi.

DUYGULUER, F. (1989); İmar Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri, TBMM, Ankara.

GÖK, T. (1981); “İmar Mevzuatının Değerlendirilmesi”, İmar Planlaması Yapım Ve Uygulama Süreçleri, Ş.P.O., Ankara.

GÜNAY B. (1985); “İmar Yasa Tasarısı Ve Planlama Eylemi”, Mimarlık, Vol. 4, pp.16-19

GÜNAY B. (1999); Urban Design is a Public Policy, METU Faculty of Architecture Press, Ankara.

GÜNAY B. (2006); “Şehircilik-Planlama-Tasarlama-Mimarlık-Peyzaj”, Planlama 2006/4, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını.

HALL, A. C. (1996); Design Control: towards a new approach. Oxford : Butterworth Architecture.

LANG, J. (2006); Urban Design: A Typology of Procedures and Products, Elsevier, Architectural Press, Oxford.

MOUGHTIN, C, R. CUESTA, C. SARRIS, P. SIGNORETTA (2004); Urban Design: Method and Techniques, Elsevier, Architectural Press, second edition, Oxford.

OSMAY, S. (1998); 1923’ten Günümüze Kent Merkezlerinin Dönüşümü, 75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı, İstanbul.

ÖZBAY H., (1989), “İmar Yönetmelikleri ve Sorunlar”, Mimarlık 89/5, 44-47.

SHIRVANI, H. (1985). The Urban Design Process. New York: Van Nostrand Reinhold.

TEKELİ, İ (2002); “Türkiye kent planlamasının yeniden kurumsallaşmasını düzenlerken düşünülmesi gerekenler üzerine”, Planlama, 2002/1, pp. 4-11.

ÜNLÜ T. (2006); “Kentsel Mekânda Değişimin Yönetilmesi/Management of Change in the Urban Built Environment”, METU Journal of the Faculty of Architecture, 2006/2.

ÜNLÜ T. (2007); “Planlamada ve Şehircilikte Nitelik Sorunu”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokiyumu: Planlama Meslek Alanı, Geçmişten Geleceğe, Kasım 2007.